

СЕКЦІЯ 2. ЛЮДСЬКИЙ ПОТЕНЦІАЛ В КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-348-7-10>

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ПОТЕНЦІАЛ У ЦИВІЛІЗАЦІЙНОМУ ПОСТУПІ ЛЮДСТВА

Кравченко П. А.

*доктор філософських наук, професор,
декан факультету історії та географії, професор кафедри філософії
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна*

Сучасні цивілізаційні виклики, гуманістичні тенденції розвитку суспільства потребують філософського аналізу проблем соціокультурного потенціалу прогресуючого поступу людства. Значний інтерес до розробки цих питань і полікультуралізму загалом виникає у перші десятиріччя XXI ст. цей інтерес зумовлений глибокими соціальними змінами які охопили всі сфери життєдіяльності людини і суспільства в цілому, усієї світової спільноти. У сучасних антропологічних теоріях, здебільшого, соціокультурний потенціал людства розглядають не тільки як політичний, економічний, соціальний, але і як культурний феномен.

Історично корені поняття «потенціал» сягають Античності. У роботах Платона та Арістотеля потенція розглядається як здатність зазнавати впливу з метою ліквідації несприятливих сценаріїв подальшого розвитку. Потенціал – це простір для дії та сприйняття впливу зовнішнього середовища, суміжних систем, об'єктів, процесів. Наявність потенціалу розкриває здатність системи до саморозвитку, відкритості, реструктуризації, що у філософії кінця XX – початку XXI століть отримав назву аутопоезису. Дещо іншого змісту поняттю «потенціал» надав Микола Кузанський, який пов'язав потенціал буття із потенціалом мислення, виявивши їхню обумовленість. І хоча мислитель репрезентував потенціал у релігійному контексті, його зміст ним був схоплений цілком вірно як сходження можливості з однієї сходини актуалізації на іншу. Потенціал є тим, що повертає людство до оптимальної траєкторії його розвитку та перетворює відхилення на

процес перевірки стійкості обраних суспільством перспектив, цінностей, пріоритетів і норм.

Не вдаючись до детального культурно-історичного, семантичного та компаративного аналізу підходів до розуміння потенціалу, відзначимо, що запропонована античними й середньовічними мислителями парадигма осмислення контрверзи «можливе – дійсне» як основи потенціалістського дискурсу була притаманною як для класичної (Г. Лейбніц, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс), так і посткласичної (Ж.-П. Сартр, Ю. Хабермас, М. Хайдеггер) філософії. Буде перебільшенням стверджувати, що сучасна соціальна філософія сприйняла як власні поняття «потенціал», «соціокультурний потенціал», «соціальна потенція» та споріднені з ними. Зважаючи на те, підкреслював Ю. Хабермас, що взірць соціокультурного розвитку людства із самого початку визначався розширенням технічних можливостей управління зовнішніми умовами існування та більш-менш пасивним пристосуванням інституційних рамок до субсистем раціональної діяльності, повністю ігнорувати пізнавальний потенціал відповідних концептів неможливо.

У соціально-філософському пізнанні початку ХХІ століття більш коректним, на нашу думку, є погляд на потенціалізм як на теоретичну новацію, що спрямована на інтеграцію актуальних і можливих ресурсів, способів, засобів, резервів, механізмів і джерел, що дозволяють вирішити існуючі та сформулювати нові завдання, зберігаючи при цьому цілісність соціуму як культурно-історичного, структурно-функціонального, самоорганізованого, ціннісно орієнтованого, цивілізаційного утворення. Іншими словами, соціокультурний потенціал – це інтелектуальний конструкт, в рамках якого цивілізаційний поступ людства репрезентується як процес, що зберігає свою цілісність, системність, структурованість та спрямованість у майбутнє.

Ураховуючи те, що первинним рушієм суспільних перетворень зазвичай є особистість чи соціальна група, поняття соціокультурного потенціалу може бути застосованим також при аналізі етичних, аксіологічних, естетичних вимірів інформаційної епохи в контексті реалізації форм сходження від потенційного до актуального на індивідуальному рівні та навпаки – від потенційного на індивідуальному шаблі до актуального на рівні соціуму [3, с. 197–214].

Вживаючи поняття соціокультурного потенціалу, ми перш за все вказуємо на те, якими ресурсами, резервами й можливостями володіло, володіє та буде володіти суспільство, цінністю і метою якого є активна трансформація соціального просторово-часового континууму. Частково це зумовило нашу орієнтацію на аналіз західної цивілізації (у геополітичному сенсі), що історично була джерелом соціально-

політичних, науково-технічних, духовних трансформацій, які в часовій перспективі мали загальносвітовий масштаб (Гайдено, 2010). У кінці ХХ – на початку ХХІ століть такою підривною інновацією стають глобальні інформаційні мережі. Сучасні аналітики Бернерс-Лі та Фічетті М. стверджують, що за їхнього посередництва нині відбуваються усі світові процеси, а концентрована і трансльована інформаційними каналами соціально важлива інформація безпосередньо впливає на визначення домінант і детермінант суспільного розвитку початку нового тисячоліття [2].

Разом із тим, якою б об'єктивністю не володіло поняття потенціалу та як би точно воно не характеризувало стан і перспективи соціально-економічного розвитку суспільства, воно має бути доповнене аксіологічним виміром. Адже, як справедливо зауважує вітчизняний філософ А. Баумейстер, навіть «на дотеоретичному рівні, не маючи якоїсь експліцитної теорії дійсності, пересічна людина проектує картину світу як онтологічний простір власних практичних намірів та інтересів» [1, с. 31]. Але навіть у просторі сучасного соціально-філософського дискурсу нам бракує методологічного, аксіологічного, інноваційного інструментарію для адекватного відображення тенденцій і процесів інформаційного суспільства.

Фіксуючи соціокультурні трансформації, дослідники нерідко губляться в оцінці їхніх причин та наслідків. В умовах, коли за посередництва глобальних інформаційних мереж соціальні взаємодії виходять за межі кордонів держав, націй, етносів – класичне поняття «соціум» вимагає свого пересмислення у термінах «соціальність», «соціальна система», «соціальна мережа», «віртуальна соціальність», «темпоральність», «соціальна суб'єктність», «соціальна практика» тощо. Усвідомлення недостатності традиційних соціально-філософських і методологічних уявлень формує потребу в перманентному оновленні та збільшенні інструментів дослідження духовної спадщини і суспільства вцілому як системи соціальних мереж. Відповідно, без переоцінки глобальних інформаційних мереж крізь багатогранну призму індивідуальних та суспільних форм буття, усвідомлення та сприйняття їхнього соціокультурного потенціалу є неможливим. Сама ж інституалізація відбувається шляхом реалізації закладеного у них соціокультурного потенціалу та здійснення дифузії (взаємного проникнення, перетину) реального соціального середовища і віртуального простору. Беручи до уваги повсюдне залучення інноваційних способів координування соціальної взаємодії, мережеве суспільство початку ХХІ століття – це нова форма організації і структурування соціальної дійсності.

Руйнуючи усталені соціальні зв'язки дійсності, глобальний інформаційний простір прагне покрити політичні, моральні, естетичні, правові, релігійні, освітні та інші ціннісні запити суспільства. Це, у свою чергу, породжує цивілізаційний конфлікт між соціальними групами й спільнотами, внаслідок чого реалізація та легітимація соціокультурного потенціалу глобальних інформаційних мереж постають як проблемні. На початку ХХІ століття це з очевидністю проявляється в економічній сфері, віртуалізація якої породила феномен інформаціонального імперіалізму (Г. Шиллер). Проростаючи у соціальній реальності у формах девіантних проявів у сфері соціально-правових відносин і культурного домінування одних спільнот над іншими, його спори спотворюють закладені в концепцію «мережевого суспільства» ідеї, принципи і потенції, відчужуючи людину від її соціальної сутності й здобутків суспільно-економічного та інноваційно-технологічного прогресу.

Такі відчужені форми суспільного й індивідуального буття нині функціонують як каталізatori трансформації соціального простору з подальшим перетворенням його на ризомоподібний лабіринт, складений із фрагментованих соціальних мереж. І, незважаючи на те, що архітектоніка віртуальних мереж; не є тотожною соціальному простору, дивергенція соціокультурних домінант і детермінант у ньому може бути визначеною лише через квантифікацію їх соціокультурного потенціалу.

У новітніх наукових дослідженнях загалом вірно репрезентують характеристики інформаційної епохи. Але події початку ХХІ століття, світові економічні кризи, воєнні протистояння, соціально-політичні й релігійні конфлікти змушують нас переосмислити соціокультурний потенціал у цивілізаційному поступі людства, а також встановити кореляцію між ним і соціальним капіталом інформаційного суспільства.

Література

1. Баумейстер А. О. Буття і благо : монографія. Вінниця : Т. П. Барановська. 2014. 417 с.
2. Бернерс-Лі Т., Фігетті М. Заснування Павутини: З чого починалася і до чого прийде Всесвітня мережа / пер. з англ. А. Іщенко. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія». 2007. 207 с.
3. Карнап Р. Наукове світорозуміння. Віденський гурток. Р. Карнап, Х. Хан, О. Нейтраг. *Актуальні проблеми духовності*. Вип. 6. Кривий Ріг : КДПУ. 2005. С. 197–214.